

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA

MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

614

MAARIFA YA JAMII

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2021

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A na B.
2. Jibu maswali yote.

1. Kwa kifupi bainisha aina nne za taka na vyanzo vyake.

Taka ngumu – Hizi ni taka ambazo haziyeyuki au kuoza haraka kama plastiki, chupa na chuma. Zinapatikana kutoka viwandani, majumbani na maeneo ya biashara.

Taka laini – Hizi ni taka zinazooza haraka kama mabaki ya vyakula, majani au maganda ya matunda. Zinapatikana hasa kutoka majumbani na masokoni.

Taka hatarishi – Hizi ni taka zinazoweza kudhuru afya au mazingira kama betri, dawa zilizokwisha muda au taka za hospitali. Zinapatikana hospitalini, viwandani au kwenye maabara.

Taka za kemikali – Hizi ni taka zenye sumu au kemikali kama mafuta ya magari, sabuni za viwandani au rangi. Vyanzo vyake ni viwanda na maeneo ya uzalishaji wa kemikali.

2. Kwa kifupi eleza tofauti kati ya majanga ya asili na majanga ya kibinadamu.

Majanga ya asili ni yale yanayosababishwa na mabadiliko ya kiasili yasiyozuulika na binadamu kama vile matetemeko ya ardhi, mafuriko, ukame, milipuko ya volkano na kimbunga.

Majanga ya kibinadamu ni yale yanayotokana na vitendo vya binadamu ama kwa makusudi au kwa uzembe kama ajali za barabarani, migogoro ya kivita, moto wa makusudi, uchafuzi wa mazingira na milipuko ya viwandani.

3. Ainisha angalau vitu vinne vinavyounda mfumo wa juu.

Jua – Hii ni nyota kuu inayotoa mwanga na joto kwa sayari zote zilizopo katika mfumo wa juu.

Sayari – Hizi ni miili ya angani inayozunguka jua kama dunia, mars, jupiter na mercury.

Mwezi – Huu ni satelaiti ya dunia inayozunguka dunia na kusaidia kudhibiti mabadiliko ya bahari.

Asteroidi – Ni vipande vya mawe makubwa yanayozunguka jua na hupatikana katika mkanda wa asteroidi kati ya mars na jupiter.

4. "Jua ni uhai". Kwa kifupi thibitisha kauli hii kwa kutoa hoja nne na kuonesha umuhimu wa juu kwa viumbe hai.

Jua linahitajika katika mchakato wa usanisinuru kwa mimea kutengeneza chakula. Bila jua, mimea haiwezi kuishi na hivyo viumbe wengine pia watakosa chakula.

Jua hutoa joto linalowezesha maisha ya viumbe hai duniani. Bila jua, dunia ingebaki baridi kupita kiasi na viumbe wasingeishi.

Jua husababisha mzunguko wa maji kwa kuvukiza maji, hali inayosaidia mvua kunyesha. Maji ni uhai kwa viumbe vyote.

Jua huchangia kuwepo kwa mwanga wa asili unaosaidia watu, wanyama na mimea kuendesha shughuli zao kwa ufanisi.

5. (a) Eleza kwa kifupi dhana ya kipimo cha ramani.

Kipimo cha ramani ni uwiano kati ya umbali halisi uliopo ardhini na ule unaoonyeshwa kwenye ramani. Husaidia kueleza ukubwa wa maeneo yanayoonyeshwa kwa usahihi.

(b) Kama ramani mbili zinaonesha vipimo vya (i) 1:25,000,000 na (ii) 1:2,500,000

(i) Wakiilisha vipimo vilivyotolewa katika (i) na (ii) kwa kutumia njia ya sentensi (andika jibu lako katika kilometra).

(i) 1 cm ramani inawakilisha km 250,000 ardhini

(ii) 1 cm ramani inawakilisha km 25,000 ardhini

(ii) 1:25,000,000 inawakilisha aina gani ya kipimo cha ramani?

Ni kipimo kikubwa sana, hujulikana kama kipimo kidogo. Hutumika kwa ramani za dunia au bara zima.

(iii) Ni kipimo kipi kati ya 1:25,000,000 na 1:2,500,000 kinawafaa kutengeneza ramani ili kuonesha vitu vingi zaidi katika ramani? Toa sababu ya jibu lako.

1:2,500,000 kinawafaa zaidi kwa kuwa kinawakilisha eneo dogo zaidi kwa uwazi, hivyo kinaweza kuonesha vitu vingi kama barabara, mito, vijiji, milima na huduma nyingine kwa undani zaidi.

6. Kwa nini Wapelelezi, Wamisionari na Wafanyabiashara waliitwa “vitangulizi vya ukoloni”? Eleza kwa kifupi kwa kutoa hoja nne.

Wapelelezi walikuja kabla ya wakoloni kwa ajili ya kuchunguza rasilimali na hali ya kijigrafia ya maeneo ya Afrika ili kurahisisha uanzishwaji wa ukoloni.

Wamisionari walieneza dini ya Kikristo kwa lengo la kuandaa watu wa Afrika kupokea utawala wa kigeni kwa njia ya kiroho na maadili.

Wafanyabiashara walitafuta masoko ya bidhaa za Ulaya na malighafi za kiwanda kutoka Afrika, jambo lililowavuta wakoloni kuvamia.

Vitendo vyao vilirahisisha uingiliaji wa wakoloni kwa kuwanyima Waafrika tamaduni zao, kuwaandaa kisaikolojia na kiuchumi kuingia katika mfumo wa ukoloni.

7. Kwa kutumia hoja nne, pambana mabadiliko yaliyotokea wakati wa zama za chuma ikilinganishwa na wakati wa zama za mawe.

Wakati wa zama za chuma watu walitengeneza zana imara zaidi kama jembe, mkuki, na shoka wakati zama za mawe walitumia mawe yasiyochakatwa vizuri.

Katika zama za chuma kilimo kilistawi zaidi kwa kuwa zana zilisaidia kulima maeneo makubwa tofauti na zama za mawe ambapo kilimo kilikuwa kidogo.

Zana za chuma zilirahisisha uwindaji na ulinzi, hivyo jamii za zama za chuma ziliweza kuendesha vita au kulinda mali zao zaidi kuliko zama za mawe.

Zama za chuma ziliongeza mabadilishano ya biashara kwa sababu watu walibadilishana zana kwa mazao au bidhaa, tofauti na zama za mawe ambapo uchumi ulikuwa wa kujitosheleza.

8. Ni kwa nini nchi nyingi za Kiafrika zilifuata mfumo wa vyama vingi mwanzoni mwa miaka ya 1990? Toa hoja nne.

Nchi nyingi zililazimika kukubali vyama vingi kutokana na shinikizo la wafadhili wa maendeleo ambaو
walihitaji uwazi wa kisiasa.

Kulikuwa na kuongezeka kwa uelewa wa watu kuhusu demokrasia na haki za kiraia, hivyo watu walitaka kuwa na haki ya kuchagua chama wanachokitaka.

Utawala wa chama kimoja ulionekana kukosa tija kwa kuwa ulileta ukandamizaji wa raia, rushwa na kukosekana kwa uwajibikaji wa viongozi.

Mabadiliko ya kisiasa duniani kama kuanguka kwa ukomunisti yaliwapa mataifa ya Kiafrika ujasiri wa kubadilika na kuiga mifumo ya kidemokrasia ya vyama vingi.

9. Eleza kwa kifupi mafanikio manne ya kijamii yaliyofikiwa na serikali za Kiafrika baada ya kupata uhuru.

Kuongezeka kwa upatikanaji wa elimu kwa watu wengi kuititia ujenzi wa shule na vyuo vya umma.

Kuboresha huduma za afya kwa kujenga hospitali, zahanati na kutoa chanjo kwa magonjwa hatari.

Kukuza usawa wa kijinsia kwa kuwawezesha wanawake kushiriki katika uongozi, elimu na uchumi.

Kuwepo kwa mikakati ya kupambana na umasikini kuititia mipango ya maendeleo ya jamii na kilimo.

10. Fafanua kwa kifupi sababu nne za kuzuka kwa vita vya maji maji kama hatua ya watu wa Tanganyika kupinga utawala wa kikoloni.

Ukatili wa watawala wa Kijerumani uliwachochea wananchi kupinga utawala huo kwa kutumia nguvu za kimila.

Masharti ya kazi za kulazimishwa kwa watu wa Tanganyika katika mashamba ya Kijerumani yalichochea hasira za wananchi.

Dini na imani za jadi kama maji ya kinga (maji maji) zilitumiwa kama nguvu ya kisaikolojia kupambana na mkoloni.

Unyonyaji wa rasilimali kama ardhi na mifugo ya wenyehi ulisababisha wananchi kujiona kudhulumiwa na hivyo kuamua kupigana.

Kipengele I: Jiografia

11. Fafanua kwa kina mambo matano muhimu yanayopaswa kuzingatiwa wakati wa uanzishaji wa kiwanda.

Mahali pa kiwanda – Kiwanda kinapaswa kujengwa sehemu yenyehi upatikanaji wa urahisi wa malighafi. Ikiwa kiwanda kinazalisha bidhaa kutoka kwa mazao ya kilimo kama pamba, kinapaswa kuwa karibu na mashamba ya pamba ili kupunguza gharama za usafirishaji wa malighafi.

Upatikanaji wa soko – Mahali pa kiwanda panapaswa kuwa karibu na soko la bidhaa zake. Hii inasaidia kuhakikisha bidhaa zinawafikia walaji kwa urahisi na kwa gharama nafuu. Vinginevyo, gharama za usambazaji zinaweza kuwa kubwa na kupunguza faida.

Miundombinu – Kiwanda kinahitaji kuwa karibu na miundombinu ya barabara, reli, bandari au uwanja wa ndege. Hii ni muhimu kwa usafirishaji wa malighafi na bidhaa zilizokamilika, pamoja na kurahisisha mawasiliano ya kiutawala na kiuzalishaji.

Nguvu kazi – Upatikanaji wa wafanyakazi wenyehi ujuzi ni jambo muhimu. Eneo la kiwanda linapaswa kuwa na watu wa kutosha ambao wanaweza kuajiriwa na kusaidia katika shughuli mbalimbali za uzalishaji, upangaji na usambazaji.

Upatikanaji wa nishati – Kiwanda kinahitaji umeme au vyanzo vingine vya nishati kama mafuta au gesi ili kuendesha mitambo. Mahali pasipokuwa na nishati ya uhakika huweza kusababisha ufanisi mdogo wa uzalishaji na hasara.

Kipengele II: Historia

12. Chambua sababu tano ambazo zinaweza kusababisha kutokea kwa majanga ya kibinadamu.

Mzozo wa kisiasa – Migogoro ya kisiasa kama mapinduzi, chuki za kisiasa na upinzani wa serikali unaweza kusababisha vita vya wenyewe kwa wenyewe ambavyo husababisha vifo, uharibifu wa mali na wakimbizi.

Ukosefu wa elimu – Kutokuwa na uelewa wa kisayansi au kutotambua athari za vitendo hatarishi kama uchafuzi wa mazingira au matumizi mabaya ya teknolojia kunaweza kusababisha majanga kama moto, ajali au magonjwa ya mlipuko.

Uzembe au kukosa ufuutiliaji wa sheria – Kukosa ufuutiliaji wa sheria za usalama wa kazi, sheria za ujenzi au usalama wa barabarani kunaweza kupelekea majanga makubwa kama kuanguka kwa majengo, ajali na milipuko ya viwandani.

Matumizi mabaya ya teknolojia – Teknolojia isipotumiwa kwa tahadhari inaweza kuleta majanga. Mfano, matumizi mabaya ya mitambo mikubwa, mabomba ya gesi au vifaa vya umeme yasipodhibitiwa yanaweza kusababisha milipuko na ajali.

Rushwa na uzembe wa viongozi – Viongozi wasio waaminifu au wazembe hushindwa kuhakikisha hatua za kiusalama zinachukuliwa, hali inayoruhusu maafa kutokea. Rushwa pia huruhusu ujenzi au shughuli hatarishi katika maeneo yasiyofaa.

13. Kwa kutumia hoja tano, toa tathmini kuhusu changamoto zinazokabili Jumuiya ya Afrika Mashariki kwa sasa.

Utofauti wa mifumo ya kisiasa – Nchi wanachama zina mifumo tofauti ya utawala na kisiasa, jambo linalozuia utekelezaji wa sera za pamoja. Mfano, baadhi ya nchi ni demokrasia ya vyama vingi huku nyingine zikiwa na mfumo wa chama kimoja au tawala za kifalme.

Ukosefu wa usawa wa kiuchumi – Uchumi wa baadhi ya nchi ni dhaifu zaidi ya nyingine, jambo linaloathiri usawa wa ushirikiano. Wenye nguvu huonekana kunufaika zaidi huku wengine wakihisi kunyonywa au kuachwa nyuma.

Migogoro ya mipaka – Baadhi ya nchi za Jumuiya zina migogoro ya mipaka inayochochea mvutano wa kisiasa. Migogoro hii huathiri mahusiano ya kirafiki na kushusha kasi ya utekelezaji wa miradi ya pamoja.

Mashindano ya kibashara – Badala ya kushirikiana, baadhi ya nchi hushindana katika biashara kwa kuwekeana ushuru au kuzuia bidhaa kutoka nchi jirani, hali inayovuruga soko la pamoja.

Uchache wa miundombinu ya pamoja – Kukosekana kwa barabara, reli na nishati ya pamoja kunafanya usafirishaji kati ya nchi kuwa mgumu, hivyo kuathiri harakati za kiuchumi na kijamii ndani ya Jumuiya.

14. “Mapambano ya Waafrika dhidi ya uvamizi wa kikoloni barani Afrika yalichukua sura tofauti tofauti.” Jadili sababu za kutofautiana kwa mapambano hayo kwa kutumia hoja tano.

Tofauti za kijiografia – Maeneo ya milima, misitu au mabonde yalitoa mazingira rahisi ya kujificha kwa wapiganaji hivyo kuruhusu mapambano ya muda mrefu. Sehemu tambarare zilifanya mapambano kuwa magumu na kukamilika kwa haraka.

Utofauti wa uongozi – Maeneo yaliyoongozwa na viongozi jasiri, wenyewe ushawishi mkubwa kama Samori Toure au Mkwawa, yaliweza kuhimili vita kwa muda mrefu zaidi kuliko maeneo yaliyokuwa na viongozi dhaifu.

Ukali wa wakoloni – Wakoloni wengine walikuwa wakatili zaidi kwa wenyeji, jambo lililochochea mapambano makali zaidi. Kwingineko, wakoloni walitumia hila kama dini na biashara kuwateka Waafrika, hivyo kupunguza mapambano.

Misingi ya kijamii – Maeneo yaliyo na mshikamano wa kijamii na utamaduni wa kijeshi yaliweza kushikilia mapambano ya muda mrefu. Katika maeneo yenye mgawanyiko wa kijamii, mapambano yalizimwa haraka.

Upatikanaji wa silaha – Maeneo yenye upatikanaji wa silaha nzuri au zenye msaada wa kimataifa kama Sudan, waliweza kupambana kwa ufanisi zaidi. Wengine waliokuwa na silaha hafifu walishindwa haraka zaidi.

15. Eleza namna tano ambazo mwalimu wa somo la Jiografia anaweza kutumia kumbukumbu za upimaji endelevu wa wanafunzi katika kuboresha ufundishaji katika somo lake.

Kwanza, kumbukumbu za upimaji husaidia mwalimu kutambua maeneo ambayo wanafunzi wengi wanapata changamoto, hivyo kuweza kupanga tena masomo hayo kwa mbinu bora zaidi.

Pili, kumbukumbu hizo husaidia kufuatilia maendeleo ya mwanafunzi mmoja mmoja. Mwalimu huweza kumsaidia mwanafunzi mwenye matatizo maalum kwa kumfuatilia kwa karibu na kumshauri.

Tatu, kumbukumbu hutumiwa kupanga kazi za marudio au mazoezi maalum kwa kundi la wanafunzi wanaoonekana kuwa na udhaifu kwenye mada fulani.

Nne, kumbukumbu za upimaji husaidia kupanga tathmini ya mwisho kwa kuzingatia vipengele ambavyo havikueleweka awali.

Tano, kumbukumbu hizi humsaidia mwalimu kuandika ripoti ya maendeleo ya mwanafunzi kwa wazazi au wakuu wa shule kwa ufanisi zaidi.

16. Pendekesa njia tano ambazo mwalimu wa somo la Historia anaweza kutumia katika kufundishia mada ya Asili na Mabadiliko ya Binadamu.

Kutumia vielelezo vya picha kama michoro ya binadamu wa kale, zana za mawe, na makazi yao. Hii huwasaidia wanafunzi kuona badala ya kusikia tu.

Kusimulia hadithi au masimulizi kuhusu maisha ya binadamu wa kale kama njia ya kueleza mabadiliko ya jamii na ustaarabu.

Kutumia michezo ya kuigiza ambapo wanafunzi huigiza maisha ya binadamu wa kale kama vile uwindaji, kuishi mapangoni na kutengeneza moto.

Kutembelea makumbusho au maeneo ya kihistoria ambako zana za kale au mifupa ya kale imehifadhiwa ili wanafunzi wajifunze kwa kuona.

Kutumia majadiliano ya vikundi ambapo kila kundi linachunguza kipindi fulani cha maendeleo ya binadamu na kuwasilisha kwa wenzake darasani.